

สุภาษิตพระร่วง*

เป็นสุภาษิตเก่าแก่ที่สุดของชาติไทย ข้าพเจ้าจึงเรียกว่า “ปฐมสุภาษิต แห่งชาติ” ใครเป็นผู้แต่งนั้น นักปราชญ์มีความเห็นต่างกันอยู่ 2 ฝ่าย

1) ฝ่ายหนึ่งว่า พระร่วงคือพ่อขุนรามคำแหง เป็นผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ฝ่ายนี้ให้เหตุผลว่า พ่อขุนรามฯ เคยเสด็จประทับพระแท่นมังกศिला สอนประชาชนในวันที่มีไฉวัน พระ ฉะนั้น ท่านอาจทรงสอนด้วยสุภาษิตที่เรียกว่า “สุภาษิตพระร่วง”

2) อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ผู้แต่งสุภาษิตพระร่วง คือพระเจ้าลิไท ผู้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” ฝ่ายนี้อ้างว่า พระเจ้าลิไททรงเป็นนักปราชญ์ อาจทรงรวบรวมสุภาษิตพระร่วงขึ้น

ตามประวัติว่า สุภาษิตพระร่วงเพิ่งมารวบรวมเป็นหลักฐาน ในรัชกาลที่ 3 คราวโปรดให้มีการจารึกวิทยาการที่วัดพระเชตุพน

ปรากฏว่าได้มีการแก้ไขถ้อยคำเป็นภาษาครั้งรัชกาลที่ 3 เสียบ้าง แต่ความคิดคงเป็นความคิดครั้งพระร่วงกรุงสุโขทัย

1. เมื่อน้อยเรียนวิชา...เมื่อยังอยู่ในวัยอ่อน ข้อมยังทำงานไม่ได้ผล เพราะกำลังยังน้อย จึงเป็นเวลาเหมาะที่จะเรียนวิชาหาความรู้ไว้ก่อน วิชาเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงานเมื่อเป็นผู้ใหญ่
2. ให้หาสินเมื่อใหญ่...ครั้นเป็นผู้ใหญ่แล้วจะต้องมีความรับผิดชอบ เพราะตอนนี้ต้องมีครอบครัวจึงจำเป็นต้องรู้จักทำมาหากิน คือหาทรัพย์มาใช้สอยให้เพียงพอแก่อัตภาพของตน
3. อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน...หมายถึงให้ทำมาหากินโดยสุจริต คือหาเงินตามสติปัญญาของตนไม่บังควรที่จะไปคิดลักทรัพย์ของคนอื่นเขา เพราะการทำเช่นนั้นผิดศีล จะไม่มีความสุข
4. อย่ารื้อร้นแก่ความ...ท่านห้ามไม่ให้รื้อร้นหาเรื่องเดือดร้อนมาสู่ตนและครอบครัว คือให้รู้จักหลีกเลี่ยงการที่จะต้องทะเลาะวิวาทกับคนอื่นเสีย

*เจือ สตะเวทิน สุภาษิตไทย (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์สุทธิดสารการพิมพ์ พ.ศ.2516)

5. *ประพุดิตามนุรพระบอบ...ท่านสอนให้ประพุดิตัวตามแบบแผนที่บรรพบุรุษท่านเคยปฏิบัติมาแล้วด้วยดี เช่นมันคงอยู่ในศีลธรรม ไม่บำเพ็ญตนนอกรัตนนกรอย มีสุภายิตว่า “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด”*
6. *เอาแต่ชอบเสียผิด...เลือกทำแต่คุณความดี ละเว้นการทำชั่วอันเป็นโทษเสีย คำว่า “เสีย” แปลว่าทั้งข้อนี้ตรงกับหลักพุทธศาสนาที่ว่า “ทำดี เว้นชั่ว”*
7. *อย่าประกอบกิจเป็นพาล...หมายถึงว่าอย่ากระทำการที่ผิดศีลศีลธรรม เช่น อย่าประทุษร้ายเขา อย่าถือเอาของวิเศษไม่ให้ อย่าใช้วาจากระรานผู้อื่น การทำดังนั้นแสดงว่าเป็นพาล (พาล-ผู้อ่อนในทางศีลธรรม) หลักธรรมนี้ คือให้เว้นทุจริตในไตรทวาร คือ ทางกาย วาจา และใจ*
8. *อย่าอวดหาญแก่เพื่อน...ธรรมดาคณที่เคยพบเป็นเพื่อนนั้น ย่อมหมายถึงว่า มีความเสมอกันจึงคบกันได้ ถ้าเราแสดงตัวว่าเก่งกว่า ดึกกว่า หรือกล้ากว่าเพื่อนแล้ว แสดงว่าเราเด่นกว่าเขา เรื่องเช่นนี้เป็นช่องทางให้แตกความสามัคคี เพื่อนฝูงย่อมไม่ชอบ ผลคือไม่มีคนคบ หลักธรรมข้อนี้ คือ สมานัตตตา*
9. *เข้าเถื่อนอย่าลืมหงาว...เข้าป่าอย่าลืมหมีด หมายความว่ามิดเป็นเครื่องมือสำคัญเมื่อไปป่า เพราะต้องใช้ถางทางเดิน ใช้ตัดฟันตัดไม้มาใช้ประโยชน์ และใช้ป้องกันภัยอันตรายจากสัตว์ป่า หรือคนร้ายก็ได้ มิดจึงเป็นของสำคัญในการเดินทางป่า ข้อนี้หนังสือพระเวสสันดรชาดกก็นำมาใช้ คือตอนที่พระเวสสันดรต่อว่าพระมัทรีว่า “เข้าเถื่อนเจ้าลืมหงาว ได้น้ำเจ้าลืมหงาว ไม่เหลียวกลับ”*
10. *หน้าศีก้อย่านอนใจ...เมื่อผจญภัยกับฝ่ายปรปักษ์ หรือข้าศึก ท่านสอนให้ระมัดระวังอย่านอนใจ คืออย่าทำใจเย็น จนคิดไม่ถึงภัย*
11. *ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน...ท่านสอนให้รู้คุณค่าของเวลา ให้เห็นว่าเวลานั้นมีค่า การไปมาหาคนอื่นและอยู่นาน ๆ นั้นเสียหายทั้งแต่ตัวเองและแก่เจ้าของบ้านซึ่งอาจมีธุระสำคัญอยู่ เราไปนั่งนาน ทำให้เขาไม่อาจไปทำธุระของเขาได้ ตัวเขาเองก็เสียประโยชน์ เพราะการใช้ประโยชน์เวลานั้นไปทำงาน*
12. *การเรื้อนตนเร่งคิด...หมายถึงการงานของเรา นั้น ควรจะคิดทำให้ได้ผลขึ้นมา ให้ใส่ใจว่าทำอย่างไรการอาชีพของตนจะรุ่งเรืองกว่าเดิม*
13. *อย่านั่งชิดผู้ใหญ่...เป็นการสอนให้มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ การนั่งชิดผู้ใหญ่เป็นการดีเสมอ การทำเช่นนี้ ล้วนแต่เป็นผลร้ายแก่ตัวเรา อย่างน้อยก็ขาดความรักใคร่จากผู้ใหญ่ เรื่องนี้เป็นวัฒนธรรมไทยที่ดีมาก คือสอนให้ผู้น้อยรู้จักเคารพผู้ใหญ่ ท่านสอนว่าเด็กจะต้องนอนต่ำกว่าผู้ใหญ่ นี่เป็นการเคารพ*

14. อย่าใ้สูงให้พ้นศักดิ์...ข้อนี้หมายความว่าท่านสอนให้สันโดษ คือความพอใจในภาวะปัจจุบันของตนเอง การทำอะไรเกินฐานะย่อมนำมาซึ่งความเดือดร้อน เช่นเห็นเขามีรถยนต์ เราก็อยากมีอย่างเขาบ้าง ไปกู้เงินเขามาซื้อ ย่อมเป็นผลแน่ว่า จะต้องเดือดร้อนภายหลัง ท่านจึงสอนว่าให้เป็นผู้มีความสันโดษดีกว่าให้รู้จักประมาณดังคำพระว่า “มัตตัญญูตา”
15. ที่รักอย่าดูถูก...คำว่าดูถูกในที่นี้ไม่หมายความว่าดูหมิ่น แต่หมายความว่า “เห็นไม่สำคัญ” ที่รักอย่าดูถูก หมายความว่า คนที่รักกันอยู่แล้วนั้นไม่สำคัญ ไม่ต้องเอาใจ-ไม่ต้องเกรงใจ ข้อนี้ผิด เพราะคนเรายังรักกันยังถนอมน้ำใจกัน มิฉะนั้น จะแตกร้างกัน มีสุภาษิตข้อหนึ่งว่า “รักษาวาให้มั่น รักสันให้ต่อ” ซึ่งมีความหมายว่า ถ้ารักกันต้องคบกันยึด ต้องตัดความสนิทสนมลงเสียบ้าง ถ้ารักจะให้แตกกันเร็ว ก็ให้ทวีความสนิทสนมมากขึ้น
16. ปลุกไมตรีอย่ารู้รัง...ให้ผูกมิตรอย่ารู้หยุด การรักษาน้ำใจเพื่อนไว้เสมอ เป็นความมั่นคงอย่างหนึ่งคือมิตรที่มีอยู่แล้วก็ต้องถนอมความรักไว้ให้ได้ คนใหม่ก็ควรคบหาไว้อีก ถ้าทำได้ย่อมเป็นความดีอย่างหนึ่ง
17. สร้างกุศลอย่ารู้โรย...หมายถึงทำคุณงามความดีไว้อย่างสม่ำเสมอ อย่าให้ลดน้อยถอยลง คำว่า “โรย” หมายถึงร่วงโรย ไม่อยู่คงที่ หรือลดลง
18. อย่าโดยคำคนพลอด...อย่าเห็นดีตามคนช่างพูด โดยคำคนพลอด คนช่างพูดหวานล้อมเพื่อประโยชน์ของตนเอง โดย-ตาม
19. (อย่า) เซ็นเรือทอดกลาง (ทาง) ถนน...หมายถึงว่า อย่าทำอะไรให้ผิดที่หรือเทศะ เรื่อนั้นต้องอยู่ในน้ำ ถ้าเงินขึ้นมาจากบก ก็นับว่า ไม่ถูกเทศะ (ก่ายเตี้ยเรือ-เจ้าเก่า?)
20. เป็นคนอย่าทำใหญ่...ทำใหญ่นั้นเท่ากับคำสามัญในปัจจุบันว่า “เบ่ง” หรือ “แสดงปมเด่นในลักษณะข่มคนอื่น” การทำใหญ่ย่อมก่อให้เกิดความเกลียดชัง
21. ข้าคนไพร่อย่าไฟฟู่น...ไฟฟู่น หมายถึงการโกรธเป็นฟืนเป็นไฟ ห้ามห้ามไม่ให้แสดงความโกรธจัดแก่คนรับใช้ของเรา เพราะคนเหล่านี้อาจเป็นภัยแก่เราได้ ดังที่เคยมีเรื่องลูกน้องทำร้ายผู้บังคับบัญชา เพราะไปแสดงความโกรธเขา เขาได้รับการศึกษาอบรมมาน้อย ย่อมหักห้ามอารมณ์ตนได้ยาก
22. คบขุนนางอย่าโหด...คำว่า โหด พจนานุกรมว่า ไร้ และชัง มีคำพูดว่า นกไร้ไม่โหด แต่ความหมายของสุภาษิตพระร่วงบทนี้ “โหด” หมายถึง “โหด” คือโง่เขลาเบาปัญญา ท่านสอนให้รู้เท่าขุนนางคือรู้ว่าเขามีอำนาจวาสนาอย่างไร เราควรประพฤติต่อเขาอย่างไร จึงจะไม่เป็นภัยแก่ตัวเอง

23. โทษตนผิดรำพึง *อย่าคนึงโทษท่าน...สอนให้พิจารณาตัวของเราเองให้มาก คิดถือว่าตัวเราเองผิดก็ได้ ส่วนโทษของคนอื่นนั้น ท่านสอนไม่ให้ไปคอยจับผิดเขา เพราะไม่ได้ประโยชน์อะไรแก่เราเลย มีแต่จะก่อให้เกิดศัตรู ความคิดข้อนี้โคลงโลกนิติก็เอามาแต่งว่า*

โทษท่านอื่นเพียง	เมื่อดัง
ปองตณินินทา	หอนเว็น
โทษตนเท่าภูผา	หนักยิ่ง
ปองปัดคิดซ่อนเร้น	เรื่องร้ายหายสูญ

สุภาษิตนี้มุ่งจะสอนว่า คนเรานั้นถ้าเที่ยวคุยเขี่ยหาความผิดของคนอื่น ความผิดของตนเองนั้นแหละจะถูกเขามองเห็น

24. *หว่านพืชจักเอาผล เลี้ยงคนจักกินแรง...ธรรมดาคนเราเมื่อทำอะไรลงไปอย่างหนึ่งก็ย่อมประสพก็จะได้สิ่งตอบแทนเห็นได้จากพวกประกอบกรรมทั้งหลาย เช่น ชาวนาปลูกข้าวก็หวังจะได้ข้าว ชาวสวนชาวไร่ปลูกพืชพันธุ์อะไร ก็หวังจะได้ผลจากพืชพันธุ์นั้น เช่นเดียวกันตามบ้านใหญ่ ๆ เขาเลี้ยงคนไว้มาก ๆ เขาก็หวังจะใช้คนเหล่านั้นช่วยเขาทำงาน เขามีได้เลี้ยงดูเล่นอย่างนกขุนทองหรือสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ*
25. *อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่...ผู้ใหญ่อย่อมมีอำนาจมาก ผู้น้อยที่ไปขัดแย้งเข้า ก็เท่ากับไปทำทายการกระด้างกระเดื่องต่อผู้ใหญ่ มิใช่คุณสมบัติอันดี มีแต่ทางที่จะตัดประโยชน์ของเรา*
26. *อย่าเฝ้าตนให้เกิน...ข้อนี้ท่านสอนให้รู้จักตนเอง คือ อัตตัญญูตามธรรมที่ชื่อว่า สปปริสธรรม การรู้จักตนเองจะไม่ต้องเดือดร้อน*
27. *เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว...เดินเปลี่ยวหมายถึงเดินคนเดียว จะมีอันตราย ท่านสอนไว้ว่า “คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย”*
28. *น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ...เพราะกระแสน้ำจะทำให้เรือล่ม มีความหมายว่า อย่าขัดขวางผู้มีอำนาจในขณะที่ท่านมีอารมณ์เสีย*
29. *ที่ซุ่มเสือจงประหยัด...ที่ซุ่มเสือ ก็ป่าที่เสือซ่อนตัวอยู่ย่อมมีอันตราย จงระวัง... “ประหยัด” ในความหมายเดิมแปลว่า “ระวัง” คนโหดมักคิดว่าตนเก่งเหมือนเสือ ไม่รีบหนี ท่านสอนว่าหมุ่คนชั่วอยู่ที่ไหน จงรีบหนี หรือหาทางป้องกัน*
30. *จงเร่งระมัดฟันไฟ...ระมัด ก็ระวัง เพราะไฟนั้นมีโทษมหันต์ เผลอนิดเดียวไหม้บ้านหมด ใครที่ทำความชั่วก็เหมือนกับก่อไฟ ย่อมจะลุกขึ้นและรับไม่ไหว ไฟไฟเป็นของคู่กัน โบราณใช้คำคู่กันมาก เช่น หมาก-พลู ข้าว-ปลา น้ำ-ท่า*

31. *คนเป็นไทยอย่าคบหาส...คบหาสจะทำให้เสียเกียรติ เพราะหาสเป็นคนต่ำต้อยไม่มี
อิสระในเรื่องขุนช้างขุนแผน แก้วกิริยา พุดกับขุนแผนด้วยความเจ็บมตนะว่า “เป็นไทย
อย่าเอาใจมากบหาส ฉันไม่อาจนั่งเอื้อมเสมอน้ำ”*
32. *อย่าประมาทท่านผู้ดี...ท่านผู้ดีย่อมมีอิทธิพล ถ้าไม่ประมาทจะเดือดร้อน เพราะรู้ท่าน
ไม่ได้ทุกอย่าง*
33. *มีสินอย่าอวดมั่ง...การอวดมั่งมีไม่ดี เพราะเพื่อนย่อมอิจฉา อาจเป็นข้อขัดเคืองกัน
เมื่ออิม อาจทำให้คนเกลียดเพราะอวด ถ้ามีก็ควรทำเป็นไม่มี หลวงตาถูกปล้นและโจร
ฆ่าตาย เพราะเงินเพียง 200 กว่าบาท ส.อ.คนหนึ่งถูกฆ่าตายเพราะสร้อยคอทองคำ
หนัก 2 บาท ฉะนั้น ท่านจึงสอนว่า อย่าอวดมั่งมี ความอื่น ๆ ก็มีอีกเช่น “มะพร้าวต้น
ดก ขากดต้นมี” หรือมีทองเท่าหนดกึ่ง นอนสะดุ้งจนเรือนไหว”*
34. *ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ...สอนให้เชื่อผู้เฒ่า เพราะท่านมีประสบการณ์มากว่า อย่างที่เรียก
ว่า “อาบนํ้าร้อนมาก่อน” หรือท่านสูงในวัยวุฒิ เป็นสำคัญ*
35. *ที่ขวากหนามอย่าเสียเกือก...มีความหมายว่า ในที่ ๆ มีภัย ไม่ควรขาดเครื่องป้องกัน
ข้อความนี้เป็นคำสอนให้ระมัดระวังภัยอันอาจจะเกิดขึ้นแก่ตนเองได้ในทุกกาลเทศะ
ตามความหมายในสุภาษิตนี้ ก็คือที่ ๆ มีขวากหนามอย่าทิ้งรองเท้า นั้นเอง*
36. *ทำไว้เรียกไว้กับตน...หมายถึงทำความดีไว้ป้องกันตน เช่นความสุจริตเป็นต้น ดังพระ-
ราชนิพนธ์รัชกาลที่ 5 ที่ว่า “สุจริต คือ เกราะบัง ศาตรพ้อง”*
37. *คนรักอย่าวางใจ...คนรักนั้นอาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือโง่เขลาเบาปัญญาก็ได้ เช่นลูกเมีย
ก็ดี เพื่อนฝูงก็ดี ท่านจึงสอนว่า อย่าวางใจ วางใจก็คือ ไว้ใจนั่นเอง*
38. *ที่มีภัยพึงหลีกเลี่ยงไป/โดยด่วน...นี้ก็มีมีความหมาย กับสุภาษิตที่ว่า “รู้หลบเป็นปีก
รู้หลีกเป็นหาง” นั้นเอง*
39. *ได้ส่วนอย่ามักมาก...สอนให้มีความสันโดษ คือเมื่อมีส่วนแบ่งอะไรก็ให้พอใจเฉพาะ
ส่วนของตัว ท่านห้ามละเมียดสิทธิ์ในส่วนของคนอื่น เพราะเป็นทางแห่งการวิวาทบาด
หมางกัน หรืออย่างน้อยก็ทำให้เพื่อนฝูงขาดความนับถือ เพราะคนโลกนั้นไม่มีใครยก
ย่องเลย กตมรดกเกิดเพราะได้ส่วนแล้วก็ยังมักมาก ก็มีอยู่เนื่อง ๆ*
40. *อย่ามีปากว่าคน...สอนว่าอย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อนด้วยวาจาของเรา เช่นพุดติณนิน
ทา หรือพุดวาจาหยาบคายต่อเขาอันเป็นวจีทุจริตทางศาสนา*
41. *รักตนกว่ารักทรัพย์...สอนว่าให้รักเกียรติ ชื่อเสียงของตน ยิ่งกว่าการรักทรัพย์*
42. *อย่าได้รับของเข็ญ...ข้อนี้หมายความว่า อย่าได้รับของที่เจ้านำความเดือดร้อนมาให้
เช่น สิบบนก็ดี รับของโจรก็ดี*

43. เห็นงามตาอย่าปอง...สอนว่าสิ่งที่เห็นงามภายนอก อาจจะเป็นภัยแก่เราได้
44. ของฝากท่านอย่ารับ...หมายความว่าอย่ารับของที่ตัวเองจะเป็นภัย อย่างช่วยเหลือหัวผื่น โดยไม่รู้ตัว หรือรับของที่เป็นอันตราย สอนให้ระมัดระวังเรื่องรับของฝาก
45. ที่ทับถมมีไฟ...สอนว่าที่อยู่หรือกระท่อมในยามคำนึงต้องมีไฟไว้ เพราะความมืดอาจทำให้เกิดอันตรายโดยไม่รู้ตัวเช่นอันตรายจากสัตว์ร้าย หรือโจรผู้ร้าย
46. ที่ไปจงมีเพื่อนทาง แถวเถื่อนไคลคลา...หมายความว่า จะไปที่ใดจงไปอย่างน้อย 2 คน เพราะเพื่อจะได้ช่วยเหลือกันได้ เมื่อมีอันตราย มีถ้อยคำในทำนองเดียวกันสอนไว้ว่า “คนเดียวห่วยหาย 2 คนเพื่อนตาย”
47. ครูบาสอนอย่าโกรธ...คำว่า บา หมายถึงครูนั่นเอง อย่างที่ภาษาเหนือเรียกว่า “บาศรีวิชัย” สอนว่า ไม่ควรโกรธผู้สั่งสอน เพราะเจตนาของครูมุ่งจะให้ศิษย์ได้รับความรู้เป็นเกณฑ์ ท่านอาจจะพูดกระทบกระเทือนใจศิษย์ไปบ้าง แต่ก็ไม่มีเจตนาร้าย
48. โทษตนผิดพึงรู้...ข้อนี้มุ่งจะสอนให้พิจารณาตัวเอง มิโคลงโลกนิติบท 1 ที่สอนทำนองเดียวกัน ในบทที่ว่า “โทษท่านผู้อื่นเพียง เมสิดงา”
49. ผู้เสียสละอย่าเสียศักดิ์...อธิบายว่า เสียทรัพย์สินนั้นยังดีกว่าเสียชื่อเสียงเกียรติยศ เพราะทรัพย์สินนั้นเสียแล้วก็ยังหาใหม่ได้ ส่วนเกียรติยศนั้น เสียครั้งหนึ่งแล้วซ่อมแก้ไขลำบาก โคลงโลกนิตินำมาแต่งว่า “เสียสละสรวงศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์”
50. ภักดีอย่าด่วนเคียด...หมายความว่าซื้อสัตย์สุจริตต่อเจ้านาย หรือผู้บังคับบัญชา แม้จะไม่พอออกพอใจก็อย่าพลีผลลามโกรธเคืองผู้บังคับบัญชา อย่าฮึดสู้หรือแข็งข้อเพราะความโกรธ
51. อย่าเบียดเสียดแก้มิตร...สอนว่าอย่าให้มิตรเดือดร้อนด้วยประการใด ๆ เป็นต้นว่า การกล่าวร้ายหรือการเอาเปรียบเพื่อน เป็นต้น อย่าช่วงชิงหรือเอาัดเอาเปรียบแก้มิตร
52. ที่ผิดช่วยเตือนตอบ...หมายความว่า เมื่อเห็นมิตรกระทำผิดพลาด หน้าที่ของเราก็คือจะต้องช่วยตักเตือนเป็นการช่วยรักษาไมตรีไว้
53. ที่ชอบชดช่วยยกยอ...สอนว่า ต้องหาโอกาสพูดดี (คุณงามความดี) คนที่สนิทชิดเชื้อกับเรา
54. อย่าขอของรักมิตร...หมายความว่า ให้รู้จักยับยั้งใจ อย่าเห็นแก่ได้ ให้รู้จักขอความที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า กิฟ แอนด์ เทค เพราะใคร ๆ ก็ย่อมรักของตน ถ้าเพื่อนออกปากขอเราย่อมไม่สบายใจ เพราะถ้าไม่ให้อีกแล้วจะโกรธ แม้คนให้ก็ไม่เป็นสุข มีพุทธภาษิตอยู่ว่า “น ตํ ขาเจยฺยสุส ปิยํ ชิกิเส” ไม่ควรขอของรักที่อยากได้ ละ เขา
55. ที่ชอบชิดมักจางจาก...คือ คนที่สนิทกันจนเกินไป มักจะเบื่อกันเร็ว สุภาษิตข้อนี้ก็

- เหมือนกับ ความที่เราพูดกันทุกวันนี้ว่า “รักนักมักหน่าย” เพราะเหตุว่า คงหลงสนิทกันแล้ว มักจะประพฤติดต่อกัน อย่างไม่เกรงใจ ฉะนั้น จึงมักโกรธกันง่าย
56. พบศัตรูปากปราศรัย...ข้อนี้สอนว่า ศัตรูย่อมมีเจตนาร้ายต่อเราอยู่เสมอ ถ้าเราใช้ถ้อยคำหวานทักทายปราศรัย ย่อมทำให้จิตใจของศัตรูผ่อนคลายความเกลียดชัง แทนที่จะทำร้ายก็อาจจะงดเว้น
 57. ความในอย่าไขเขา...ถือว่า ความลับไม่ควรบอกใคร โดยเฉพาะผู้เป็นศัตรู
 58. อย่ามัวเมาหนึ่งนิจ...คือ อย่าหลงตลอดกาล คือสอนให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ใช่ลุ่มหลงอย่างมมาย
 59. คึดตรองตรึกทุกเมื่อ...หมายถึงการใช้วิจารณ์ญาณ คิดทบทวนก่อนจะพูด จะทำ
 60. พึ่งผัวเพื่อต่อญาติ...หมายความว่า ให้อุปการะญาติตามสมควร เพราะโดยปกตินั้นญาติต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่ นับเป็นบุคคลที่ใกล้ชิด เราจะต้องพึ่งเขาบางโอกาส และเขาอาจจะต้องพึ่งเราบางโอกาส ฉะนั้น จึงสอนให้เพื่อแผ่ญาติ คือสงเคราะห์ญาติ
 61. รู้ที่ขลาดที่หาญ...คือรู้ว่าเมื่อใด ควรแสดงกล้า เมื่อใดควรแสดงความขลาด คือกล้าเมื่อตนถูก และขลาดเมื่อตนผิด
 62. คบคนพาลอย่าพาลผิด...ท่านสอนว่า บางทีด้วยความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับคนพาล ท่านสอนว่าอย่าบำเพ็ญตนเป็นคนพาลไปด้วย
 63. อยู่ผูกมิตรไมตรี เมื่อพาที่พึ่งตอบ...เมื่อจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับคนพาล ก็ไม่คิดเป็นมิตรอย่างจริงใจ แต่เมื่อต้องเกี่ยวข้องกัน ก็ต้องยอมพูดด้วย ไม่แสดงว่าเราดูหมิ่นเขา
 64. จงบนอบผู้ใหญ่...โบราณสอนให้เคารพผู้ใหญ่ เพราะเหตุว่าผู้น้อยย่อมจะได้รับความปรานีจากผู้ใหญ่เสมอ การที่เด็กไม่เคารพผู้ใหญ่ย่อมได้รับความเกลียดชัง นอกจากผู้ใหญ่แล้วคนอื่นก็พลอยเกลียดชังไปด้วย เพราะถือว่าเด็กกระด้าง ไม่น่าสรรเสริญ
 65. ช้างไล่เล่นเลี้ยงหลบ...เล่น แปลว่า วัง เลี้ยง แปลว่า หลีก หลบ แปลว่า หนี เป็นความง่าย ๆ ว่า ถ้าผู้มีอำนาจ ผู้ใหญ่จะมาทำอันตรายเรา ก็มีทางเดียวเท่านั้น ที่เราต้องหนีเพื่อเอาตัวรอด
 66. สุวานขบอย่าขบตอบ...“สุวาน” แปลว่า สุนัข ขบคือกัด หมายถึงว่า คนต่ำกว่าเรากระทำร้ายเรา เราไม่ควรตอบสนองอย่างเดียวกัน เพราะจะเป็นการถ่มตัวลงไปเปรียบให้เท่ากับคนทำเลวอยู่แล้ว
 67. อย่าก่อปรจิตริษยา...อย่าอิจฉาผู้อื่น เพราะว่าการอิจฉาริษยานั้น ทำให้จิตใจของเราไม่มีความสุข และได้ประโยชน์อะไร มีแต่ให้โทษคือก่อศัตรู
 68. เจริญตามคดี...หมายความว่า ให้พูดตรง หรือพูดตามความเป็นจริง เพราะว่าตรงกับ

- สุภาษิตอีกบทหนึ่งว่า ความจริงย่อมหนีความจริงไม่พ้น หรือตรงกับพุทธภาษิตว่า “สุจฺจํ เว อมตา วาจา” วาจาจริงย่อมไม่ตาย
69. อย่าปลูกผักกลางคลอง...สอนให้เว้นการกระทำใด ๆ ในที่ที่ไม่สมควร ตามความหมาย ความว่า อย่าเข้าเจ้าเข้าทรงกลางคลอง คือในเรื่อง เพราะว่าการเข้าเจ้าเข้าทรงนั้นอาจจะ ทำให้เรือล่มและเป็นอันตรายได้
 70. อย่าปองเรียนอาถรรพ์ พลันฉิบหายวายม้วย...สอนไม่ให้เรียนเรื่องไสยศาสตร์ต่าง ๆ เพราะเรียนแล้วอาจจะทำให้ประสบผลร้าย เช่นเรียนเสกตะกั่วเป็นทอง ซึ่งเป็นจริงไม่ได้ ท่านว่าเล่นแร่แปรธาตุฝ่าขาดไม่รู้ตัว
 71. อย่ายลเยี่ยง ถ้วยแตกมิดิด จงยลเยี่ยงสำริด แตกมิเสีย...หมายความว่าให้สมักระมาณ กับญาติมิตรอย่าให้แตกกันอย่างเด็ดขาดเหมือนกับถ้วย ซึ่งแตกแล้วซ่อมให้สนิทไม่ได้ จงให้เหมือนกับแตกอย่างสำริด ซึ่งมีโอกาสที่จะหล่อหลอมให้เป็นเนื้อเดียวกันได้อย่างเดิม
 72. ลูกเมียอย่าวางใจ...ลูกเมียนั้นถึงแม้จะมีเจตนาดีต่อเรา แต่บางทีก็อ่อนต่อโลก ยังไม่มีความเจนจัดต่อชีวิตมากมายนัก ถ้าเราไว้วางใจให้ทำอะไร อาจจะทำไมสำเร็จ หรือจะเสียเปรียบคนอื่นได้ เพราะการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของลูกเมีย
 73. ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า...ข้อนี้ตามหนังสือ ธรรมบท ใช้คำว่า “ไฟ” ไม่ใช่ “ภายใน” หมายความว่า เรื่องร้อน เรื่องความลับภายในบ้านไม่ควรนำออกเผยแพร่ให้คนอื่นทราบ เช่นเดียวกัน เรื่องร้อนหรือเหตุร้ายภายนอก ไม่ควรนำเข้ามาในบ้าน
 74. อาสาเจ้านายจนตัวตาย...ข้อนี้เป็นคุณธรรมของผู้ได้บังคับบัญชาหรือบ่าวไพร่
 75. อาสาขายของพอแรง...ผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ควรทำงานให้ผู้บังคับบัญชาอย่างเต็มความสามารถ ไม่ใช่ทำอย่างธรรมดา
 76. ของแพงอย่ามักกิน...ถ้าเราจนอย่าเห็นแก่กิน การใช้เงินซื้อของแพงมาบริโภค ย่อมได้รับความสะดวก ร้อน พยายามกินของที่ได้คุณค่าดีกว่า
 77. อย่าขึ้นค้ำคนโลก...อย่าเชื่อหรือยินดีค้ำคนโลกมาก เช่นเขามาชวนเข้าหุ้นโดยหวังกำไรลม ๆ แล้ง ๆ
 78. โอบอ้อมเอาใจคน...สอนให้มีเมตตาปรานีต่อคนทั่วไป
 79. อย่ายลเหตุแต่ไกล...ให้มีหูกว้างตากว้าง รู้จักคาดการณ์ที่ไกล ๆ
 80. ท่านให้อะไรหมายโทษ...อย่าคอยจับผิดท่านผู้เป็นใหญ่
 81. คนโหดให้เอ็นดู...คนโหดคือคนที่โง่เขลาเบาปัญญา อาจจะทำความชั่วที่ไม่สมควรขึ้น เราควรให้อภัยและช่วยเหลือ

82. ขอครูขอต่อหน้า ขอข้ามเมื่อแล้วกิจ ขอมิตรเมื่อลับหลัง...ขอครูนั้นขอต่อหน้าท่านได้ เพราะครูมีสติสัมปชัญญะคืออยู่ยอมไม่เหลิงจนหลง การขอผู้ได้บังคับบัญชานั้น ควรขอเมื่อแล้วกิจ เพราะพวกนี้ไม่มีความหนักแน่นพอโดนขอแล้ว อาจจะหยุดทำงานเสียก็ได้ หรืออาจจะทำ ๆ หยุด ๆ ขอมิตรเมื่อลับหลัง นั้นเป็นหลักจิตวิทยาที่ใช้ได้เพราะมิตรเป็นคนที่สนิทกับเรา ถ้าขอหน้าเขาคิดว่า เอาปากเป็นของกำนัลมากกว่า หรือชมตามอหิชาศัยเท่านั้น เขาไม่สู้จะยินดีปรีดานัก การชมลับหลังเขาจะปลื้มใจมากกว่า เพราะการชมลับหลังถือว่าเป็นการชมอย่างจริงใจ
83. ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญเยยวสเทินจะอดสู...คำว่า ยัง ในที่นี้หมายความว่ายังมีชีวิตอยู่โบราณสอนว่า ไม่น่าจะยกยอ เพราะว่าลูกเมียเป็นที่รักอยู่ใกล้ชิดกัน ถ้ายกยอหรือสรรเสริญจะทำให้อดสู
84. อย่าซังครูซังมิตร...ครูและมิตร ย่อมเป็นผู้มีบุญคุณ คนเหล่านี้ปรารถนาดีต่อเรา
85. ผิดอย่าเอา เอาแต่ชอบ...ข้อนี้สืบเนื่องมาจากบทก่อน ครูก็ดี มิตรก็ดี อาจทำผิดได้ เราควรพิจารณาไม่ควรทำตาม แต่สิ่งใดก็ตามที่ครูและมิตรทำถูกทำชอบ เราควรเอาเป็นตัวอย่าง
86. นบนอบต่อผู้เฒ่า...ข้อนี้ชัดอยู่แล้ว
87. เข้าออกอย่าวางใจ ระวังระไวหน้าหลัง เขียวผู้ยังคอยจะโทษ...ข้อความนี้ชัดอยู่แล้ว
88. อย่าเกรี้ยวโกรธเนื่องนิตย...ข้อความหมายชัดอยู่แล้ว
89. ผัวผิดปลิดไปร้าง...คนเราถ้าลงทำผิดสิ่งใดแล้ว ย่อมลบล้างความผิดนั้นยาก
90. ข้างตนไว้อาวุธ เครื่องสรรพาวุธอย่าวางจิต...อันตรายนั้น ย่อมมิได้ทุกกาละเทศะ จำต้องมีอาวุธป้องกันตัวอยู่เสมออย่าอนใจว่า ตัวนี้ไม่มีอันตราย
91. คิดทุกข์ในสงสาร...ท่านสอนว่า ในโลกนี้ทุกอย่างเป็นทุกข์ ไม่ควรลุ่มหลง
92. อย่าทำการที่ผิด...ข้อความชัดอยู่แล้ว
93. คิดชวนขายที่ชอบ...
94. ได้ตอบอย่าเสียคำ...ในการโต้ตอบกัน ถกเถียงกัน เราไม่ควรลืมคำที่กล่าวไว้แล้ว หรือเคยสัญญาไว้แล้ว หรือระวังคำ อย่าหลวมตัว ก็ได้
95. คนขำอย่าร่วมรัก...คำว่า “ขำ” ในแต่ละสมัยมีความหมายไม่เหมือนกัน คือ สมัยพระร่วงหมายถึง “ลับ” คนลึกลับซ่อนความรู้สึกเก่ง ทำให้คนอื่นเข้าใจยากอยู่เสมอ เป็นไม่น่าไว้วางใจ พระร่วงจึงห้ามร่วมรัก ในสมัยอยุธยา หมายถึงความลับ เช่นในลิลิตพระลอว่า “ความขำบ่ให้แพร่” ต่อมาปัจจุบันหมายถึงความสงบเสงี่ยมเจียมตัวน่ารัก คนภายหลังแปลว่า งาม เช่น คำขำบ้าง กมขำ บ้าง

96. พรกพวกพ้องทำนุถุ่ก ปลูกเอาแรงทั่วตน...หมายความว่า ให้อุปการะช่วยเหลือผู้ที่ยอมเป็นสมักรพรกพวก เพื่อทำรุงเลี้ยงบุคคลเหล่านั้นไว้ใช้การงานที่จ้กนเป็นได้ทั่วทุกคน
97. ยลเยี่ยงอย่างไ่ก่นกกระทา พาลูกหลานมากิน...หมายความว่า ให้ดูเยี่ยงไ่ก่กดี นกกระทากดี ย่อมจะเผื่อแผ่ลูกหลาน เมื่อพบอาหาร ย่อมจะเรียกลูกหลานให้มากินคนเรจ้กควรเอาอย่าง เมื่อมีลาภใด ๆ ควรจะเผื่อแผ่ถึงพรกพวกตามสมควร
98. ระบือรบิล อย่างเฟ้งคำ...หมายความว่า อย่างเป็นคนต้นข้าว หรือกระต่ายต้นตูม
99. การกระทำอย่างด้วนได้...หมายความว่า จะทำการใด ๆ ต้องพยายามตั้งใจทำจริง ๆ ไม่ใช่ทำเพื่อให้เสร็จ ๆ ไป
100. อย่าใช้คนบงบด...หมายความว่า ก่อนจะใช้ใคร ๆ ให้ทำอะไร ต้องให้เขาเข้าใจในเรื่องที่ส่งหรือขอร้องเสียก่อน (บงบดคลุมเครือ)
101. ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก...หมายความว่า เมื่อท่านผู้ใดมีบุญคุณต่อเรา ภายหลังท่านประสบเคราะห์กรรม ก็ควรเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องกตัญญูทดเวท
102. ของฝากกรกจงพอใจ...หมายความว่า เมื่อจะฝากของแก่ผู้ใด ต้องพิจารณาให้ถ่องแท้ว่าของฝากนั้นจะปลอดภย ผู้รับฝากเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจของเราได้ อย่าให้เขาทำนองที่ว่าฝากปลาอย่างไว้กะแมว
103. เฝ้าท้าวไ่ทอย่าทรงง รกค้จงอย่าเกลียด...หมายความว่า เมื่อจะเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ต้องแสดงความคารวะตามแบบแผน และแสดงความจงรักภักดี
104. เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ นอบนบใจใ้สุทธ...หมายความว่า เมื่อทำอะไรให้ไม่เป็นที่พอใจผู้บังคับบัญชา ท่านย่อมมีความไม่พอใจ และเราอย่าได้แสดงปฏิกิริยาตอบ
105. อย่าขุดคนด้วยปาก...หมายความว่า อย่าเป็นคนว่าวาม ดำว่าใคร ๆ โดยไม่มีเหตุผล เพราะใคร ๆ ก็ไม่ชอบคนปากร้าย
106. อย่าถากคนด้วยตา...หมายความว่า อย่าใช้สายตา เป็นเครื่องมือดูหมิ่นดูแคลนคนอื่น เพราะดวงตาคือสัญลักษณ์บอกให้รู้ว่าคน ๆ นั้นมีความรู้สึ้อย่างไร ดังนั้น จงใช้สายตาให้เป็นสื่อแห่งไมตรีดีกว่า
107. อย่าพาผิดด้วยหู...หมายความว่า อย่าเป็นคนหูเบา จงฟังหูไว้หู ต้องพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน
108. อย่าเลียนครูเตือนดำ...ครูที่ดีถึงแม้จะดุด่าด้วยความหวังดีต่อศิษย์ อย่างนำพฤติการณั (การดุด่าของครู) มาทำการล้อเลียนเล่น เป็นการไม่เคารพ
109. อย่าร้กล่าวคำคด...คำคด คือคำที่โกหกหลอกลวง หรือคำที่ผิดจากความเป็นจริงต่าง ๆ
110. คนทรยศอย่าเชื่อ...อย่าไว้วางใจคนที่ทรยศ ก็คือคิดจะเอาประภทนี้มาเป็นมิตร ย่อมเป็นการไม่สมควร

111. อย่าแผ่แผ่ความผิด...เมื่อตนเองรู้ตัวว่าทำความผิดแล้ว อย่าไปชดทอดความผิดให้คนอื่น จงรับผิดชอบเอง
112. อย่าผูกมิตรคนจร...อย่าให้สมาคมกับคนที่ไม่รู้จักห้วนอนปลายเท้า
113. ท่านสอนอย่าสอนตอบ...ผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาตักเตือนสั่งสอนให้รู้ข้อบกพร่อง อย่าอวดดีไปสอนผู้ใหญ่อีก
114. ความชอบจำใส่ใจ...สิ่งไหนที่เป็นคุณงามความดีที่ผู้ใหญ่หรือครูอาจารย์แนะนำแล้ว พึงจดจำไว้
115. ระวังระไวที่ไปมา...การเดินทางไปมาในที่ต่าง ๆ ให้มีการระมัดระวังไว้เสมอ เพราะอาจจะมีภัยเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ
116. เมตตาตอบต่อมิตร...เมื่อเขาทำดีต่อเราแล้ว เราต้องจะต้องทำดีตอบสนอง
117. คิดแล้วจึงเจรจา...ก่อนจะพูดออกไป ให้คิดให้ดีเสียก่อน
118. อย่างนินทาผู้อื่น...อย่าตั้งหน้าข้อนขอดติฉินนินทาผู้อื่น เป็นมารยาทที่ไม่ดี
119. อย่างด้นยกยอตน...อย่ายกยอตนเอง เพราะคนที่ชอบยกย่องชมเชยตนเอง มักเป็นที่ไม่ดี แบบที่ว่าอยู่ ๆ กลองดังขึ้นมาเองโดยไม่มีคนตี เขาถือว่าเป็นกลองที่จัญไร
120. คนจนอย่าดูถูก...อย่าดูหมิ่นเหยียดหยามคนยากจน เพราะไม่มีใครอยากจะได้มาจน พึงรู้ว่า เศรษฐียังรู้จักขาดไฟ
121. ปลุกไมตรีทั่วชน...พยายามผูกมิตรกับคนทั่ว ๆ ไป มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เข้าได้กับทุกคน ไม่คิดว่าใคร ๆ เป็นศัตรู
122. ตระกูลตนจงคำนับ...ให้เคารพนับถือบรรพบุรุษในตระกูลของตน
123. อย่าจับลิ้นแก่คน...อย่าได้พยายามคอยจับผิดคนอื่น ๆ แล้วไม่มองดูความผิดของตนเอง
124. ท่านรักตน จงรักตอบ...เมื่อผู้ใหญ่แสดงความเมตตาปราณีต่อเรา เราต้องกตัญญูกตเวที
125. ท่านนอบจนนอบแทน...ท่านไหว้เรา เราต้องไหว้ตอบ
126. ความแค้นให้ประหยัด...ไม่สมควรแสดงความแค้นใด ๆ จนเกินขอบเขต
127. เฝ้า กษัตริย์ เพลิง ฐ อย่าดูถูกว่าน้อย...กษัตริย์ เพลิงก็ดี ฐก็ดี ล้วนมีพิษ มีภัยทั้งสิ้น
128. หึงห้อยอย่าแข่งไฟ...ตัวเองอิทธิพลเพียงนิดหน่อย อย่าอวดอ้างอิทธิพลว่ามากมาย เพราะจะประสบแต่ความหายนะเพียงอย่างเดียว
129. อย่าป้องภัยต่อท้าว...อย่าได้คิดร้ายต่อผู้ที่มีอำนาจ หรือผู้บังคับบัญชา
130. อย่ามกหัวพลันแตก...ท่านองเดียวกันกับสุภาษิตที่ว่า “กล้านกมักบิน”

131. อย่าเข้าแบกงาช้าง...อย่าทำอะไรที่เกินกำลังของตน หรือ หักหาญเข้าไปแบกงาช้าง เพราะช้างอาจจะแทงตายได้
132. อย่าออกก้างขุนนาง...อย่าขวางอำนาจของผู้มีอำนาจหรือผู้ใหญ่ เพราะผู้ใหญ่ย่อมมีอำนาจ มีอิทธิพล สามารถที่จะสร้างความหายนะให้ผู้ขัดขวางได้
133. ปางมีท่านชอบช่วย ปางปวยท่านชิงชัง...เมื่อมีเรื่องเกี่ยวกับตัวเองประพฤติทุจริตเข้า จะให้ท่านช่วยเหลือ ย่อมเป็นการไม่สมควร
134. ผีจะบัง บังจนดับ...ก็จะทำอะไร ต้องทำให้สนิทแนบเนียน ไม่ควรทำอะไรที่ลับ ๆ ล่อ ๆ
135. ผีจะจับ จับจนมัน...
136. ผีจะกิน กินให้ตาย...
137. ผีจะหมาย หมายจนแท้...
138. ผีจะแก้ แก้จนกระชาง...
- ข้อ 135, 136, 137 และ 138 มีความหมายว่า ทำอะไร ตั้งใจทำอะไร ๆ ไม่ทอดธุระ
139. อย่ารักห่างมากกว่าชิด...อย่าเห็นคนอื่นคนไกลดีกว่า ญาติพี่น้อง และมิตรสหายของตน
140. กัดข้างหน้าอย่าเมา...ทำอะไรต้องมีการมองการณ์ไกล อย่าคิดแค่ผลประโยชน์เฉพาะหน้า
141. อย่าถือเอาต้นกว่าเล็ก...ทำอะไรต้องทำอย่างลึกซึ้ง อย่าทำเพียงต้น ๆ อย่างคนเบาปัญญา
142. เมื่อเข้าศึกระวังตน...อันการสงครามนั้นเป็นเรื่องถึงเป็นถึงตาย ต้องมีความระมัดระวังตัวเป็นอย่างมากจึงจะเอาตัวรอดได้
143. เป็นคนเรียนความรู้...คนที่จะเจริญก้าวหน้า จำเป็นจะต้องเรียนรู้ให้มาก ๆ เพราะสิ่งใหม่ในโลกเกิดขึ้นอยู่เสมอไม่เว้นแต่ละวัน
144. จงยั้งผู้มีศักดิ์...จะต้องพยายามศึกษาหาความรู้ ให้มีความเจริญก้าวหน้ากว่าคนที่ก้าวมาก่อนหน้าเรา (แบบอภิชาตบุตร)
145. อย่ามั่งง่ายมิดี...ทำอะไรอย่ามั่งง่าย เพราะการกระทำอะไรอย่างลวก ๆ หรืออย่างขอไปทีเท่ากับไม่ได้ทำ หรืออาจจะสร้างความยุ่งยากให้เพิ่มขึ้นก็ได้
146. อย่าตั้งใ้ให้กา...อย่าเห็นข้าศึกดีกว่าชาติของตน
147. อย่าตีปลาหน้าไซ...ลาภผลซึ่งกำลังจะเกิดขึ้น ก็ก่อเรื่องที่ไม่ดีตัดหน้าเสีย ลาภผลนั้น ๆ ก็อันตรายแทนนั่นเอง
148. อย่าใจเบาจนหนัก...จงเป็นคนหนักแน่น คือหนักในเหตุ หนักในผล ไม่เชื่อข่าวลือที่ลม ๆ แล้ง ๆ
149. อย่าตีสุนัขห้ามเห่า...ตามธรรมดาสุนัขจะต้องเห่า ถ้าสุนัขไม่เห่า ก็ไม่ใช่สุนัข การห้ามสุนัขมิให้เห่าเป็นการห้ามที่ผิดวิสัยถึงตีมันก็ตายเปล่า

150. ข้าแก่ร้ายอดเอา...ตามธรรมดาคนที่เคยอยู่กับเรามาย่อมรู้เรื่องของเราโดยตลอด แม้
เขาจะร้ายก็ต้องอดทนเอา
151. อย่ารักเหากว่าผม...
152. อย่ารักลมกว่าน้ำ...
153. อย่ารักถ้ำกว่าเรือน...
154. อย่ารักเดือนกว่าตะวัน...

ข้อ 151, 152, 153 และ 154 มีความหมายว่า อย่าได้เห็นสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ

“คุณสมบัติของบรมครู คือ
วิชาจรรณสมปนโน - ความรู้ต้องคู่คุณธรรม”

*สุภาษิตไทย สำนวนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. “เป็นขุนให้มัวใจกว้าง”

- เป็นขุนนาง หรือเป็นผู้ใหญ่ ผู้บริหาร จะต้องมึนตรรกกว้าง รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น แม้คนได้ปกครอง

2. “อย่าอวดอ้างความขี้ปากลาม”

- ไม่มีที่ที่จะฉลาดล้ำเกินไป จนไม่ต้องถามคนอื่น ดังนั้นเมื่อไม่รู้จะต้องถามท่านผู้รู้

3. “ความได้งามถามขุนผู้รู้”

- เรื่องใดดี มีคุณประโยชน์ เมื่อได้รับคำแนะนำจากท่านผู้รู้แล้ว จดจำใส่ใจไว้

4. “ไม้ลำเดียวล้อมฮั่วบ่ไขว่ ไฟรบพร้อม แปลงบ้านบ่เป็น”

- เกิดมาเป็นมนุษย์ต้องรู้จักสร้างมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน เมื่อมีภาระธุระเกิดขึ้นจะได้ช่วยแก้ไข

5. “พื่นเห็นโต อย่าอ่ำเชิงไว้ บาทโทษต้องมันป็นใส่โต”

- เรื่องอะไรก็ตาม เมื่อคนอื่นเห็นเสียแล้ว ถึงเป็นความลับก็ไม่ใช่ความลับอีกต่อไป อย่าทำเป็นลับ ๆ ล่อ ๆ อีกต่อไป

6. “คนใจเบื่อนอย่าเอาเป็นพี่น้อง มันจักเป็นล่องค่องคือเกี่ยวสองคม”

- คนที่กลัดกลอก หรือประเพทหน้าไหว้หลังหลอก อย่าได้นำมาเป็นเครือญาติหรือมิตรสหาย เพราะคนประเภทนี้เป็นเสมือนเกี่ยว 2 คน ย่อมเกี่ยวได้ทุกท่า

7. “พื่นนั่งให้ โตอย่านั่งหัว”

- ยกตัวอย่างเช่นในกรณีที่ไปร่วมงานสวดหน้าศพ ทุกคนที่ไปร่วมควรจะมีกิริยาการสำรวม ไม่ควรที่ไปแสดงกิริยาร่าเริง หัวเราะต่อกระซิก แม้จะไม่มีเจตนาแต่ก็เป็นมารยาทที่ไม่สมควร

8. “ฟัวเมี้ยกันอย่าทำใจเชื่อ บาทลงเทอมันเบื้อใจซัง ความโมหังมันมาแล่นต้อง พี่และน้องบ่แม่นใจเดียว”

- แม้เป็นสามีกิริยากันก็อย่าวางใจกันจนเกินไป เพราะทุกคนยังมีกิเลส และพี่น้องที่คลานตามกันมาก็อย่าได้คิดว่าจะมีความเห็นลงรอยกันตลอด

9. “คันฟันขวานให้เหลียวเบ้งฟ้า คันยงหน้าให้เหลียวเบ้งปลายปิ่น”

- จะทำอะไรต้องให้มีความรอบคอบ เพราะการที่จะยกขวานขึ้นฟันไม้นั้นมีกิ่งไม้ มีเครือเถาวัลย์หรือเปล่าหรือจะยิงธนู หน้าไม้ หรือยิงปืนก็ต้องดูเป้าให้ถ้วนถี่ เพราะคนที่มักตายไปเพราะกรณีนี้มากต่อมากแล้ว

*ภาพยี่ปู้สอนหลาน และหลานสอนปู้ (เอกสารวรรณกรรมฉบับที่ 1) จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อสมทบมูลนิธิ ศ.ศ.อ. (ส่งเสริมเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์ กรุงเทพฯ 2524.

10. “ความฮู้น้อยอย่าผ่านครองเมือง, ผัวเพิ่นยังอย่าขันเป็นชู้”
– มีความรู้หรือประสบการณ์น้อย ๆ อย่าได้รับหน้าที่บริหาร และสามีเขายังอยู่อย่าได้แอบไปเป็นชู้กับภรรยาของเขาเป็นอันขาด
11. “เพิ่นเคียดแล้วอย่าได้กล่าวไข ไฟลามลูกอย่าเอาฝอยมาอ้อย”
– เพื่อนกำลังมีเรื่องไม่สบายใจอยู่ อย่าได้ไปเยาะเย้ยเป็นอันขาด และไฟที่กำลังจะลุกไหม้อ้อยเอาเชื้อฝอยไปเติมเข้าให้อีก
12. “ความมัวหมองอย่าถามผู้เคียด”
– คนกำลังมีเรื่องไม่สบายใจอยู่ อย่ามาเรื่องที่ขอขาดบาดตายไปปรึกษา
13. “ความไกลตาฟังดูให้ถึ กิดหุ่นพี่บ่แม่นความเดียว”
– เรื่องที่คนเขาเล่าลือกันแบบปากต่อปากนั้น จะต้องฟังดูให้ละเอียด อย่าด่วนเชื่อง่าย ๆ
14. “ฮักเมียโต ให้ฮักลุงตา ฮักนาโต ให้ฮักพ่อบ้าน”
– รักลูกสาวเขา ต้องรักษากฎาญาติของฝ่ายหญิงด้วย
15. “เพิ่นหุมโต อย่าโง่ทางต่าง”
– ผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาเอ็นดูแล้ว ควรจะเสงี่ยมตัว อย่าได้ลืมหูลืมตาตมอท่านเข้าจะเดือดร้อน
16. “ช่างกลางบ้านอย่าคาดเคื่องหลาย”
– พวกที่อวดมั่งอวดมี มักจะตายเพราะความมั่งอวดนี้อยู่บ่อย ๆ ไม่เว้นแต่ละวัน
17. “ได้เมียผู้ดีปานแก้วคุณล่าง ได้เมียผู้ช่างปานแก้วคุณเฮือน ได้เมียผู้บิดเบือนปานกุมหนูในคอก ในเมียผู้ฟอก ปานแก้วไม้ทางปลาย”
– ลักษณะภรรยาที่ดี เหมือนแก้วมณีที่มีค่า ภรรยาที่มีหัวในทางช่าง เหมือนได้แก้วสารพัดนึก ภรรยาที่ขาดความซื่อสัตย์ เหมือนกับไล่จับหนูในคอก ภรรยาที่ไม่ลงรอยกันเป็นเสมือนดั่งไม้ไผ่ด้านปลาย
18. “เตียงยามค่ำ อย่างนั่งหนทาง เด็กกลางคืนอย่าสู้เที่ยวบ้าน”
– เวลาทำกิน อย่าได้ไปเที่ยวนั่งหรือด้อม ๆ มอง ๆ ที่ถนนหนทาง เพราะจะเป็นที่ระแวงสงสัยของเพื่อนบ้าน และตกเวลาค่ำเกิน ไม่ควรจะไปเที่ยวพูดเที่ยวคุยบ้านโน้นบ้านนี้ เพราะเสียทั้งเวลาตนเองและทำให้เพื่อนบ้านเสียเวลาด้วย
19. “เข้าเถื่อนกว้างเลี้ยงหมูหมา”
– เข้าป่าเขาถ้ำเนาไพร ควรจะมีเพื่อน อย่างน้อยที่สุดก็ควรเลี้ยงสุนัขไว้เป็นเพื่อนให้ความอบอุ่น เพราะสุนัขนั้นเป็นเพื่อนมนุษย์ประเภทแรก ในบรรดาสัตว์เลี้ยงของมนุษย์

20. “ตกหมู่นชอยขุนเกลือม้า ตกหมู่นชอยข้าพายโชน ตกหมู่นชอยโจรชอยโจรหามเหล่า”
– ถือปรัชญาแห่งความเอาตัวรอด เข้ากับสุภาษิตที่ว่า “เข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตาม
21. “นกอีแอ้งกินหมากโพธิ์ไซ แชว ๆ เสียงบ่มีโตฮ้อง แชว ๆ ฮ้องโตเดียวหมดหมู”
– ประโยคที่ว่า “แชว ๆ เสียงบ่มีโตฮ้อง” มีความหมายว่า “มีเสียงลือเสียงเล่าอ้าง สืบหามูลความจริงไม่มี” ประโยคที่ว่า “แชว ๆ ฮ้องโตเดียวหมดหมู” เป็นลักษณะของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่คัดเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทน (ส.ส.) เข้าไปเป็นปากเป็นเสียงแทนคนหมู่มาก
22. “ฟานกินหมากขามป้อม ไปคาคอม่้ง มั่งบ่ชี้ สามม้อกระต่ายตาย กระต่ายตายแล้วเห็นอ้มผัดเน่านำ” (ฟาน-เนื้อสมัน, มั่ง-ละมั่ง, เห็นอ้ม-ชะมด, หมากขามป้อม, พลมะขามป้อม คาคอ-ติดคอ, สามม้อ เป็นเวลา 3 วัน บ่ชี้-ไม่ถ่าย หรือไม่ชี้, เน่านำ-เน่าด้วยกันเลย)
– คนที่ทำอะไรแบบคิดสั้น ๆ ไม่มองการณ์ไกล ย่อมจะสร้างความวุ่นวาย หรือความยากลำบากใจให้แก่คนที่อยู่ข้างหลัง อย่างที่ภาษาการเมืองเรียกว่า “วางระเบิดเวลาเอาไว้” อะไรทำนองนั้น
23. “สืบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สืบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ สืบมือคลำไม่เท่าลองทำเอง”
– เรื่องที่เล่าลือกันมาแบบปากต่อปากนั้น ผู้ประจักษ์ด้วยสายตาไม่ได้ แม้ประจักษ์ด้วยสายตาแต่ก็ยังผู้สัมผัสด้วยมือไม่ได้ แต่กระนั้นปราชญ์ท่านก็ยังผู้ด้วยการใช้วิจารณญาณ อย่างที่เรียกว่า INSIGHT ไม่ได้
24. “นุ่งผ้าลายหมาเห่า เว้าความเก่าผิดกัน”
– คนที่แต่งตัวประหลาด ๆ สนุขมักจะตามเห่าเกรียวกราว และพื้นเรื่องราวในอดีตของเพื่อนอยู่เรื่อย ๆ ก็เท่ากับหาเรื่องทะเลาะกันไม่สิ้นสุดนั่นเอง
25. “ขอนดอกเกิดเป็นหิน ฝนตกรินน้ำท่วม”
– ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ อาศยกาลเวลาเป็นเครื่องตัดสิน อย่าได้คิดว่าเรื่องทุกอย่างจะอยู่คงเส้นคงวาตลอดไป
26. “ห่างห้องไส้ไข่แลน บ่คงว่าจักได้กิน”
– ตั้งความหวังไว้ บางทีก็สมหวัง บางครั้งก็ผิดหวัง (ห่าง-รอกอย, แลน-ตระกวดหรือเหี้ย, บ่คงว่า-มิใช่ว่า)
27. “ฆ้องกลองดังเอง จังไห้แท้นา”
– ฆ้องกลองที่ดังขึ้นมาเองโดยไม่มีคนตี มักจะเกิดอัปปริชญ์ไร หมายถึงบุคคลที่โอ้อวดตัวเอง ว่าดีว่าเก่ง โบราณว่าเป็นคนที่ไม่ค่อยดี เหมือนกับฆ้องและกลองที่จู่ ๆ

ก็ตั้งขึ้นมาเองโดยไม่มีใครติ ถือว่าเกิดอาเพศประหลาด ในทำนองตรงกันข้าม ถ้าติแล้วฆ้องกลองกลับไม่ดังอีก ก็เกิดจัญไรอีกแล้ว

28. “หวงความกิน งามเขี้ยวเสีย”
– คติของคนโบราณสอนลูกหลานเล็ก ๆ ให้รู้เรื่องประมัตตธรรม โดยบอกว่า “หวงของกินต่าง ๆ เช่น ขนม, ทอฟฟี่ เป็นต้น งามเขี้ยว (บุประเภทที่อยู่ตามบ้าน) จะรัดเอา” อันเป็นอุบายสอนลูกสอนหลานให้รู้หลักการอยู่รวมกันในสังคม จะต้องมีการเฉลี่ยเจือจานของ ๆ ตนแก่ผู้อื่น
29. “มักเล่นเสียความชั่ว มักเล่นชั่วเสียหลัก”
– นักเรียน นักศึกษา เมื่อชอบเล่นเสีย ก็จะทำให้การเรียนเสียไป คนที่เจ้าชู้กรุ่มกริ่ม ก็มักจะเสียหลักคือเสียความเป็นผู้ใหญ่ ขาดความเคารพนับถือจากเด็ก ๆ
30. “เที่ยวยามท่านมักเสียของ คั่นปากหลายมักเสียความ”
– เที่ยวเยี่ยมคนอื่นบ่อย ๆ จะต้องจ่ายของกำนัลอยู่เรื่อย ๆ ยิ่งคราวที่ ฐานะเศรษฐกิจยอบแย่ก็ยิ่งเป็นการไม่ควรที่จะเที่ยวไปเยี่ยมคนนั้นคนนั้นบ่อย ๆ และพูดมากมักจะเสียคน
31. “อย่าฆ่าควายเพื่อแะ้ง อย่ากินชิ้นเพื่อเสือ อย่าเลียคมดาบ”
– (2 ท่อนแรก ก็คือให้รู้จักสร้างนิสัยประหยัด ส่วนท่อนสุดท้ายนั้น ก็อย่าได้กระทำสิ่งที่อันตราย)
32. “ของกินบ่กินมันเน่า ของเก่าบ่เล่ามันลืม”
– อาหารมีไว้กิน ก็ต้องกินกินเอาไว้ก็เน่าเปล่า ๆ สุภาษิตต่าง ๆ ถ้าไม่หมั่นท่องบันสาธยาย ให้คล่องปากก็สามารถจะลืมได้
33. “มีเงินเต็มภาชนะ บ่ท่วมมีผญาเต็มพุง”
– เทียบได้กับสุภาษิตที่ว่า “รู้อะไรไม่รู้รู้วิชา” หรือ “แต่วิชาช่วยกายจนวายปราณ”
34. “นั่งให้เบ้งที่ หนีให้เบ้งบ่อน”
– จะลูกจะนั่งต้องมีสติสัมปชัญญะ ดูได้รอบคอบเสียก่อน เพราะบางที่อาจจะนั่งเศษแก้ว หรือของมีคมหรือตะปุดไม้ที่หงายไว้ คราวจะลุกจากไปต้องดูให้ละเอียดอีกครั้งหนึ่งว่า หลงลืมอะไรไว้บ้าง
35. “ไวกปากเสียศีล ไวกินตกต้นไม้”
– คนที่พูดพล่ามหรือพูดมาก มักจะเสียมรรยาท หรือเสียศีลได้ คนที่กะนองมือ-ตีนก็มักจะเจ็บตัวเพราะตกต้นไม้
36. “เพิ่นบ่เอ็นอย่าขาน เพิ่นบ่วานอย่าชอย อย่ากชอยแท้ให้พิจารณา”

- โบราณท่านเป็นรอบคอบ คือ ท่านไม่เรียกอย่าทาน ท่านไม่วาน อย่าช่วย ถ้าจะช่วยจริง ๆ ให้คิดให้รอบคอบ
37. “**โง่ไม่เป็น เป็นใหญ่ยาก**”(คติพจน์ของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ดิถีโส อ้วน)
- คนที่อวดอ้างตัวเป็นคนฉลาด เหนือผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา เมื่อได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บริหารหรือผู้ใหญ่อยอมยากที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีได้ เพราะนิสัยของผู้ใหญ่ที่ดีนั้นไมใช่นั่งบัญชางานอยู่ในห้องแอร์ หรืออยู่บนหอคอยงาช้าง เท่านั้น บางครั้ง หรือหลาย ๆ ครั้งผู้ใหญ่จะต้องทำเป็นคนโง่ ลงมาคลุกคลีกับผู้ได้ปกครอง ในท่านองที่ว่า “ผู้นำที่ดีนั้น เป็นได้ดีทั้งผู้นำ และผู้ตามที่ดี”

“ไปอยู่บ้านท่านอย่าดูดาย
ปั้นรูปวัว, รูปควายให้ลูกท่านเล่น”
สุภาวดีไทย

*สุภาษิตไทย (สำนวนภาคใต้)

1. “ไก่อั่วไหนดึก ตัวนั้นแหละไข่”
 - คนที่ทำความผิดย่อมมีพริฐ
2. “หน้าด้านเหมือนนวลลิง”
 - เปรียบคนที่หน้าด้านเหมือนก้นวานร
3. “เกลี้ยงแพว เหมือนแมวเลีย”
 - ข้อความชัดเจนแล้ว
4. “ยิ่งหยุดยิ่งไกล ยิ่งไปยิ่งแค้”
 - ไม่ว่าการศึกษาหรือการเดินทาง ถ้าเราทำอย่างต่อเนื่องมันก็จะใกล้ (ความสำเร็จ) โดยลำดับ
5. “อย่านอนบ้านคนมี ตามหลังโหมหนี่ นอนหลับโรงปอ”
 - อย่าไปทำสิ่งที่ไม่ดีเข้า เช่น ไปนอนที่บ้านคนมั่งคั่ง ตามหลังพวกโจรที่กำลังหลบหนีเจ้าหน้าที่ตำรวจ และกินอยู่หลับนอนที่โรงบ่อนการพนัน (คนมี-คนที่มั่งคั่ง, โหม-พวกโจรที่หนีเจ้าหน้าที่, โรงปอ-บ่อนการพนัน)
6. “กินข้าวบดมาก่อน”
 - คนที่มีอายุ-มีประสบการณ์ในโลกและชีวิตมาก่อน ย่อมสามารถจะเป็นผู้ชี้แนวทางให้อ่อนชนได้
7. “กินข้าวม่า ดีหว่า คำความ”
 - อย่าพยายามให้มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับใคร ๆ เพราะถ้ามีถ้อยมีความฟ้องร้องกันถึงโรงถึงศาลแล้ว ก็มักจะฉิบหายกันทุกฝ่าย จึงได้พูดว่า “กินข้าวม่าดีกว่าคำความ”
8. “กินข้าวเย็นเป็นพระยา กินข้าวร้อนนอนกับหมา”
 - พอที่จะเทียบได้กับสุภาษิตที่ว่า “น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย”
9. “ไก่อั่วดีหว่า ไก่ขี้ข้าดีเอา ๆ”
 - ในการแข่งขันหรือได้วาทีนั้น ผู้ที่มีประสบการณ์มักจะใช้ดุลพินิจ ปลอ่ยให้คู่ต่อสู้แสดงลวดลายและศึกษาชั้นเชิงคู่ต่อสู้ไปเรื่อย ๆ พอรู้ว่า คู่ต่อสู้หมดลวดลายแล้ว จึงเข้าเผด็จศึกเสียเลย
10. “เกลียดขี้ ๆ ตาม เกลียดความ ๆ ดิด”
 - เกลียดสิ่งใด มักจะประสบสิ่งนั้น ๆ ตรงกันข้ามกับสุภาษิตสำนวนอีสานที่ว่า “เหม็นอย่าได้ขี้เคียด เคียดอย่าได้ขัง” (ขี้เคียด-อาการรังเกียจ ขัง-เกลียดขัง เคียด-อาการโกรธ)

*ภิญโญ จิตต์ธรรม. สุภาษิตชาวบ้าน

11. “แก้หมากแก้พรวัว เต๋มดลกอก”
 - คนแก้แต่้วย หรืออายุมาก ๆ แต่ไร้คุณธรรม เป็นแก้ที่ไร้ประโยชน์ แก้ที่ดี คือแก้มีคุณธรรม, แก้ที่มีประสพการณ์ ที่เรียกว่า “รัตตัญญู” นั้น เป็นคนแก้ที่ประเสริฐ
12. “ควางเข้าไร่ ไปทำไร่ที่นา”
 - เป็นการแก้ปัญหามาไม่ตรงจุด ไม่มีประโยชน์
13. “กลัวโรงพัก มักโลกความ”
 - กลัวสิ่งใด มักจะพวนพบกับสิ่งนั้น
14. “การนาค ซากผี การนางชี สิบเท่า การบ่าวสาวได้บุญหา”
 - การไปช่วยงานแต่งงาน ประเสริฐกว่าการไปร่วมบวชนาค งานศพ และงานบวชแม่ชี ตั้งสิบเท่า
15. “ข้างในไฟครอก ข้างนอกวันทา”
 - เป็นการตี 2 หน้า ของคนในสังคม หรือมารยาทของสังคม แม้จะมีความรู้สึกเก็บกด อารมณ์อะไรไว้ก็ตามเมื่อแขกคนมาบ้าน ต้องพยายามแสดงสีหน้า ทำท่าว่ามีความสุขที่ได้พบ
16. “จี้แก้งกา วานให้เพื่อนล้าง”
 - สร้างปัญหาไว้ให้คนข้างหลังตามแก้ไม่สิ้นสุด (จี้แก้ง-จี้แล้วไม่ล้าง)
17. “คนผิดเสียหน้า คนบ้านเสียจริต”
 - คนที่มีทำความผิด มักทำอะไรมีพิรุณเสมอ
18. “ตีหมาต้องแลเจ้าของ”
 - เมื่อปฏิบัติต่อของ ๆ คนอื่น ให้นึกถึงเจ้าของเขาด้วยว่าเขาจะคิดอย่างไร
19. “ดีเหล็กเมื่อแดง กินแกงเมื่อร้อน”
 - ข้อความนี้ชัดอยู่แล้ว
20. “ต้นสายให้สร้างสวนพรวัว ต้นเข้าให้สร้างสวนยาง”
 - ทุกคนจะเจริญได้ ก็เพราะทำงานเหมาะกับนิสัย
21. “อย่าไถนาดอน อย่าสอนคนใหญ่”
 - อย่าทำสิ่งที่ป็นอจินไตย เพราะไม่เป็นมงคลแก่ตนเองและไร้ประโยชน์
22. “นอนสูงให้นอนกว่า นอนต่ำให้นอนหงาย”
 - เป็นการสอนที่รอบคอบของคนโบราณ ในขณะที่เดินทางไกล ไปค้างแรมในป่า จะได้หลบหนีภัยอันตรายได้

23. “ไปควนอย่าไปเปล่า เอาผักหลบบมาบ้าง”
– ไปธุระแล้ว เมื่อจะกลับมามันไม่ควรมามือเปล่า ควรจะมีของติดมือมาฝากบุตร
ภริยาที่อยู่เบื้องหลังบ้าง (ควน-เนิน, เขาเตี้ย ๆ หลบ-กลับมา)
24. “แมวหัว หมาเจ็ด ข้ำสิบเอ็ด เมียสอง ต้องห้าม”
– ข้อความชัดเจนอยู่แล้ว ต้องห้าม-อัปมงคล

“คนจะงาม งามน้ำใจ ไซ้ไบหน้า
คนจะสวย สวยจรรยา ไซ้ตาหวาน”
งามแบบจิตนิยม

*สุภาษิตไทย (ภาคพยางค์ ภาคเหนือ)

1. “ของกินบ่กินผู้เฒ่า ของเก่าบ่เล่าผู้ลี้ม”
– มีความหมายเท่ากับสำนวนอีสานที่ว่า “ของกินบ่กินมันเฒ่า ของเก่าบ่เล่ามันลี้ม”
2. “ข้าวจะเลี้ยงกินหวาน คนจะผานเพราะนอนอุ่น”
– เป็นลงบอกให้รู้ล่วงหน้า
(เลี้ยง-หมด ผาน-ฉิบหาย ล่มจม)
3. “เงินอยู่ได้น้ำ ค่ำอยู่ได้ดิน”
– เท่ากับสุภาษิตภาคกลางที่ว่า “ทรัพย์มีอยู่ในดิน สิ้นมีอยู่ในน้ำ” หรืออีกสำนวนหนึ่งว่า “เงินอยู่ที่สมองทองอยู่ที่ปัญญา”
4. “อยู่กับคนไข้ เหมือนผ่าไม้ตำตำ อยู่กับคนผญา เหมือนผ่าไม้โล่งข้อ”
– พูดยกับคนโล่ง เหมือนผ่าไม้ติดตา พูดยกับคนมีปัญญา (ปฏิกิริยาไว้มาก ๆ เหมือนผ่าไม้ไฟที่ไม่มีข้อหรือตา)
5. “ลูกแม่หญิงหมาเห่าบ้านเฮา ลูกป้อจาย หมาเห่าบ้านเป็น”
– ลูกผู้หญิงข้อมจะเป็นที่ดึงดูดพวกหนุ่ม ๆ ให้มาเยี่ยมบ้าน แบบที่เรียกว่า บ้านไต่บ้าน ไม่มีวันแห้งเลย ส่วนลูกผู้ชายมักจะไปเที่ยวสาว หรือไปเที่ยวบ้านที่มีลูกสาว ดังนั้นเมื่อลูกผู้ชายไปเที่ยวบ้านสาวเสียแล้ว จึงไม่มีหมาเห่า
6. เกี่ยวกับประเพณีของบ่าวสาวนั้น ประเพณีชาวเหนือโบราณ เขจะมีพิธี “ผู้สาว” หรือ “แอ้วสาว” โดยใช้คำ ผญา (ปรัชญา) ได้ตอบกันดังต่อไปนี้
ชาย “ขอนั่งหน่อยเตอะ”
หญิง “นั่งเตอะ นั่งเตอะ นั่งเมอะอิงกัน ไผหันข้างมัน หลางได้” (ยินดีตอบรับ)
ก็มีความหมายว่า นั่งเถอะ นั่งเถอะ นั่งเอาหลังพิงกัน ใครเห็นข้างมันประไร
7. ในกรณีที่ฝ่ายหญิงสาวไม่ยินดีต้อนรับ อาจจะเป็นเพราะว่า มีคู่หมั้นอยู่แล้วก็จะพูดออกมาว่า “นั่งเตอะ นั่งเตอะ บ่าใจดีไผ ตีหัวขึ้นได ต้อยูหมาโก้ง” มีความหมายว่า “นั่งเถอะ นั่งเถอะ ไม่ใช่ที่ของใคร ที่หัวบันได ที่อยู่ไต่ต่างมัน
8. ในกรณีที่ จะชมเชยบ้านและคนในบ้านใดบ้านหนึ่งว่าเป็นคนมีเมตตาอารี ก็จะใช้คำว่า “บ้าน...นี้ บ้านจุ่มบ้านเย็น บ้านเห็นบะกิ้นไก่”
– บ้านหลังนี้ บ้านชุ่ม บ้านเย็น แม้แต่ฮีเห็น (ชะมด) เคยเป็นอริกับไก่แท้ ๆ ก็ไม่กินไก่ (บ้านจุ่ม-บ้านที่ชุ่มชื้น เห็น-ชะมด บะกิ้นไก่-ไม่กินไก่) เทียบกับสุภาษิตสำนวนอีสานที่ว่า

*ประมวล ดิกถิ่นถิ่น, คติชาวบ้าน (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล พ.ศ. 2521)

“บ้าน...นี้ ดินดำน้ำชุ่ม ปากุ่มบ่อนคือแจ้แก่งหวาง ปานางบ่อนคือขางฟ้าลั่น จักจั่น
ฮ้องคือฆ้องลั่นยาม” (ดินดำ-ดินที่มีปุ๋ยดี ปานาง-ปลาเนื้ออ่อน น้ำชุ่ม-น้ำชุ่มชื้น,
ขางฟ้าลั่น-ฟ้าคำราม, ปากุ่ม-ปลาเทโพ จักจั่น-จักกะจั่น, แจ้-จรเข้, ฆ้องลั่นยาม-
ฆ้องที่พระสงฆ์ตีสัญญาณเวลาทำวัตรเช้า-ค่ำ)

9. ในกรณีที่เจ้าของบ้านถูกชม แต่ไม่ยอมรับคำชมนั้น เพราะถ่อมตนตามนิสัยชนบท
ก็จะตอบว่า “บะใจ้, บ้านนี้บ้านฮ้อน บ้านใหม่ บ้านใกล้ตัววัน”
– ไม่ใช่., บ้านนี้บ้านร้อนบ้านใหม่ บ้านใกล้ดวงอาทิตย์
10. มียุ่ำนวนหนึ่งเกี่ยวกับการแบ่งวัยของคนชาวเหนือและชาวอีสาน จะมีแบ่งวัย
สำนวนคล้าย ๆ กันดังสำนวนชาวทั้ง 2 ภาคดังต่อไปนี้

ก. ภาคเหนือ

สิบปีอาบนํ้าบ่หนาว
ชาวปีหยอกสาวบ่ก่าย
สามสิบปีบ่หน่ายสงสาร
สี่สิบปีเยีเยการเหมือนฟ้าผ่า
ห้าสิบปีสาวน้อยด่าบ่ผิดใจ
หกสิบปีไอเหมือนฟานโจก
เจ็ดสิบปีมะโหกเต็มตัว
แปดสิบปีไค่หัวเหมือนไห
เก้าสิบปีไจ้ก็ตายบ่ไจ้ก็ตาย

ข. ภาคอีสาน

สิบปีอาบนํ้าบ่หนาว
ชาวปีเล่นสาวบ่เบื่อ
สามสิบปีฮู้เมื่อก่อนไก่อ
สี่สิบปีสองแขนไขว่ฮำเพิง
ห้าสิบปีไปบ่เหิงทอดหุ่ย
หกสิบปีเป่าขุ่ยบ่ดัง
เจ็ดสิบปีเนื้อหนังเป็นลำฮวก
แปดสิบปีหนักหนวกมาหู
เก้าสิบปีลูกหลานดูนึ่งไห
ร้อยปีไจ้บ่ไจ้กะตาย